

JAGIĆEVA IZDANJA HRVATSKIH SREDNJOVJEKOVNIH KNJIŽEVNIH TEKSTOVA¹

Vesna BADURINA-STIPČEVIĆ, Zagreb

Hrvatski filolog Vatroslav Jagić, osim što je kritički objavio više staroslavenskih spomenika, objavio je i niz tekstova hrvatske srednjovjekovne književnosti. Za sinteze *Historija književnosti naroda hrvatskoga ili srbskoga* (1867) i *Hrvatska glagolska književnost* (1913) Jagić se koristio već istraženom, ali i izvornom građom, književnim tekstovima koji do tada nisu bili kritički objavljeni. Uspoređivao je hrvatsku srednjovjekovnu književnost s drugim književnostima i tražio ishodišta i paralele hrvatskih tekstova i slavenskih i zapadnoeuropskih literatura. Iz dostupnih glagoljskih, ćiriličnih i latiničnih izvora Vatroslav Jagić objavljivao je transliterirane tekstove, donosio prepričan sadržaj i upozorio na književnopovijesne i tekstološke vrijednosti. Na taj je način prvi put izdao hrvatskoglagoljske (a manjim dijelom ćirilične i latinične) dijelove liturgijskih knjiga, apokriife, srednjovjekovne romane, svetačke legende, moralno-poučna djela. Do danas su neka od tih izdanja ostala jedini i nezaobilazni tekstološki izvori za proučavanje hrvatske književnosti, dok su druga bila temelj za daljnja istraživanja i kasnija tekstološka izdanja.

Ključne riječi: Vatroslav Jagić, hrvatska srednjovjekovna književnost, tekstologija

Veliko i razgranato djelo hrvatskoga filologa Vatroslava Jagića obuhvaća različita područja slavenske filologije i privlači gotovo nepresušan interes istraživača.² U raznovrsnu znanstvenom radu Jagić je velik dio istraživačkoga potencijala posvetio kritičkomu izdavanju starih slavenskih spomenika. Fundamentalna su njegova izdanja staroslavenskih kanonskih djela,

¹ Ovaj tekst u nešto izmijenjenoj verziji pročitala sam na *Četvrtom hrvatskom slavističkom kongresu*, Varaždin – Čakovec, 5. – 8. rujna 2006. Usp. *Četvrti hrvatski slavistički kongres. Zbornik sažetaka*. Zagreb: Hrvatski slavistički odbor Hrvatskoga filološkog društva, 2006: 10–11.

² Usp. KATIČIĆ 2005.

Kijevskih listića, Zografskog i Marijinskog evanđelja,³ staromakedonskoga *Dobromirova evanđelja*, izdanja staroruskih i starosrpskih spisa. Značajan je i nezaobilazan trag ostavio Jagić kao kritički tekstolog i u izdavanju starih hrvatskih književnih spomenika. Bio je jedan od pokretača Akademijine edicije *Stari pisci hrvatski* (prva knjiga objavljena je 1869.), u kojoj je sam ili kao koautor priredio djela Marka Marulića, Mavra Vetranovića, Šiška Menčetića, Džore Držića i drugih. Ovom prigodom osvrnula bih se na Jagićevo kritičko izdavanje tekstova hrvatske srednjovjekovne književnosti.

Jagić je tekstološku kritiku i dobro poznavanje izvora smatrao bitnim dijelom filološkoistraživačke djelatnosti. Bio je svjestan da je »naša i najstarija književnost mnogo bogatija, samo što liči neodkrivenu skrovištu i neizkopanu bogatstvu«⁴, te se trudio pronaći nove, neidentificirane književne tekstove. Pažnju su mu privlačili književni primjeri, najzanimljiviji po starini, tradiciji, temi, žanrovskoj pripadnosti. Kritici teksta Jagić se posvetio već u početku znanstvenoga rada. Stekavši izvrsnu filološku i slavističku naobrazbu na bečkom studiju »donio je u Zagreb o filološkoj strogosti temeljne pojmove«⁵, te je uspio postaviti čvrste temelje za kritičko čitanje starijih hrvatskih tekstova.⁶

Za potrebe učenja hrvatskoga jezika u gimnazijama sastavio je udžbenik *Priměri starohèrvatskoga jezika* (I. dio 1864. i II. dio 1866.), u kojemu je objavio antologiju glagoljskih i ćiriličnih tekstova iz kanonskih staroslavenških i hrvatskoglagoljskih spomenika. U predgovoru drugoga dijela udžbenika napominje: »Imajući ponajprije pred očima potrebe učeničke, niesam ipak smetnuo s uma niti obćenite koristi, već sam želio, da sastavim knjigu, koja će na vidělo izněti bar nekoliko velevažnih, ali još posve nepoznatih starohèrvatskih spomenikah.«⁷ Izdao je u glagoljskoj i ćiriličnoj transliteraciji dijelove liturgijskih knjiga, brevijara i misala, dijelove zbornika, listina i druge građe. Objavio je u izboru odlomke starozavjetnih i novozavjetnih spisa, homilija, apokrifa, legenda, romana, objavio je dijelove pravnih spisa i kronika. Glagoljicom su ovdje izdani glagoljski spomenici: *Kukuljevićev fragment misala* iz 13. st. (s dopunama prema *Prvotisku Misala* iz 1483.),

³ Usp. BRATULIĆ 2007.

⁴ JAGIĆ 1948: 467.

⁵ VONČINA 1999: 69.

⁶ Usp. KAPETANOVIĆ 2007.

⁷ JAGIĆ 1866: IV.

legenda o sv. Tekli iz 13. st.,⁸ *legenda o Ivanu i Prohoru* iz 13. st.,⁹ zatim biblijski odlomci iz *Bribirskoga misala* iz 15. st.¹⁰ i *Kukuljevićeva (Vinodolskog) brevijara* iz 1485. godine, dijelovi *Postanka* i *Knjige proroka Joela* iz *Dragučkog brevijara* iz 1407., te odlomak homilije sv. Augustina iz *I. vrbničkog brevijara* iz 13. st. U *Priměrima* su prvi put objavljeni i odlomci *Rumanca trojskog* iz glagoljskoga *Vinodolskoga zbornika* s početka 15. st. i dijelovi *Aleksandride* iz ćirilčkoga *Roudničkoga rukopisa* iz prve polovice 16. st., zatim dio glagoljske *Regule sv. Benedikta* iz 14. st. i odlomci iz glagoljskih spomenika, *Vinodolskoga zakonika* i *Krčkoga statuta*.¹¹

U *Arkivu za povjestnicu jugoslavensku* 9 (1868) Jagić je pripremio novu hrestomatiju srednjovjekovnih hrvatskih tekstova. Napisao je što ga je na to potaklo: »Pišući drugi dio književne historije naroda hrvatskoga i srbskoga, imam puno prilike uvjeriti se, koliko je mučan i nezahvalan zadatak, govoriti u historiji književnosti o djelih, koja su ili još u rukopisu ili već pred dvie do tri sta godina štampana, a danas gotovo sa sviem nedokučiva. Ma kolik trud bio, što se ulaže u karakterisanje takovieh djela, nema on ipak ni za polovicu onog ploda i uspjeha, koji bi knjiga donosila, da je građena na osnovu samieh izdanieh izvora.«¹² Ovaj izbor tekstova iz *Arkiva* objavio je i kasnije, u dodatku *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867). Jagić se koristio dvama izvorima iz Kukuljevićeve knjižnice, glagoljskim rukopisom iz 1468. godine, danas u literaturi poznatim kao *Petrisov zbornik*, i ćirilčkim rukopisom iz 1520. godine, u kasnijoj literaturi citiranim kao *Libro od mnozijeh razloga*. Napominje da to nisu »jako stari« rukopisi i da se »starina najbolje raspoznaje po jeziku«,¹³ jer da su neki dijelovi samo prijepisi starijih starobugarskih ili crkvenoslavenskih tekstova, a drugi su kasnije prevedeni s latinskoga ili talijanskog jezika. Kaže također, to su »dva veoma obilata zbornika najraznolikijih stvari: pravi pravcati li-

⁸ Jagić je tekst datirao u 12. st. Ovaj fragment apokrifnih *Djela Pavla i Tekle* kasnije je izdan transkripcijom u ŠTEFANIĆ i sur. 1969: 129–132, a tekstološka studija i kritičko izdanje apokrifa objavljeni su u: GRABAR 1972.

⁹ Fragment apokrifnih *Pseudo-Prohorovih Djela Ivanovih* Jagić je datirao u 12. st. Fragment je više puta izdavan, usp. PETROVIĆ 2004: 211.

¹⁰ Jagić datira rukopis u 13./14. st.

¹¹ Svi su tekstovi objavljeni u JAGIĆ 1866.

¹² JAGIĆ 1868.a: 148.

¹³ JAGIĆ 1868.a: 149.

terarni kalejdoskopi«. ¹⁴ Duhovito komentira sličnost ovih rukopisa: »Oba dakle rukopisa, iz kojih su crpeni ovi “Prilozi”, predstavljaju nam na dvie gotovo krajne tačke, na južnoj i sjevernoj, (Dubrovnik i Slavonija) trag radnje književne. Neznani pisac dubrovačkog rukopisa nije jamačno za svoga vieka ništa znao ni čuo o piscu rukopisa glagolskog, dok ih nije nakon tri sta i toliko godina probudjeni duh narodnog jedinstva, kojemu ne smeta ni ime ni vjera ni pismo, na jednome mjestu, u knjižnici Kukuljevićevoj sastavio, a ja ih ovdje jednoga s drugiem upoznao. Pak što vidimo? Prirodjena srodnost ne može se zatajiti: u oba rukopisa, ako ih i rastavlja vrieme, prostor i razlikost slova, vlada ipak jedan duh, i isti pravac duhovnoga života.« ¹⁵ Jagić je iz ovih obimnih zbornika izabrao tekstove različitih žanrova i provenijencije: moralnodidaktična djela, apokrifne, legende, romane.

Izbor hrvatske srednjovjekovne literature u *Arkivu 9* Jagić je započeo moralističkim djelom *Cvijet krepsti*. Utvrdio je da je to prijevod talijanskoga djela *Fiore di virtù* i usporedno je objavio odlomke iz *Libra od mnozijek razloga* i iz prijevoda P. Posilovića tiskana 1647. godine ćirilicom. ¹⁶ Istaknuo je da je hrvatski prijevod gramatički pravilniji u rukopisu, dok je »s leksikalne strane čistiji u tekstu štampanom«. ¹⁷ Danas znamo da je ovo djelo prevedeno vjerojatno početkom 15. st. na čakavski, negdje u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. ¹⁸ Najraniji takav prijevod zabilježen je u glagoljskom *Vinodolskom zborniku* iz prve polovice 15. st. (STROHAL 1916), a fragmenti se nalaze i u drugim glagoljskim zbornicima, *Petrisovu*, *Ljubljanskom* (s kraja 15. st.) i *Tkonskom* iz prve četvrti 16. st. (SAMBUNJAK 2001).

Iz ćiriličnoga *Libra od mnozijek razloga* Jagić je dalje izabrao dva teksta, koji pripadaju starozavjetnomu apokrifu o Abrahamu. Jedan pripovijeda o sukobu Abrahama s ocem koji od drveta reže idole, što Abraham, obraćen od idolopoklonstva, ne može otpjeti. Drugi pripada kraćoj redakciji apokrifa o Abrahamovoj smrti, teksta koji govori kako Bog šalje anđela Mihaela u liku putnika da navijesti smrt Abrahamu. Jagić uspoređuje ove tekstove s opsežnijim ruskim apokrifima koje je objavio N. Tihonravov. I iz glagoljskoga *Petrisova zbornika* Jagić je ćirilicom izdao kraću redakciju apokrifa o

¹⁴ JAGIĆ 1868.a: 149.

¹⁵ JAGIĆ 1868.a: 149.

¹⁶ Cijeli tekst *Cvijeta krepsti* iz *Libra od mnozijek razloga* objavio je REŠETAR 1926.

¹⁷ JAGIĆ 1868.a: 69.

¹⁸ ŠTEFANIĆ 1969 i sur.: 354.

Abrahamu, jer je ovaj glagoljski tekst stariji od ćiriličnoga i ruskoga (koji su iz 16. stoljeća), te je stoga »vrlo znatan prilog k poznavanju staroslovenske apokrifne književnosti«. ¹⁹ U kasnijim istraživanjima identificiran je apokrif o Abrahamovoj smrti, nazvan još i *Abrahamova vizija*, u više glagoljskih tekstova. Kraće redakcije teksta nalaze se u *Zborniku Berčićeve zbirke br. 5* iz 15. st. i u *Tkonskom zborniku* (SAMBUNJAK 2001), a duža je verzija evidentirana u zbornicima, *Oksfordskom MS Can. Lit. 414* iz 15. st. (ŠTEFANIĆ i sur. 1969) i *Sienskom* iz 16. st. (NAZOR 1990).

Iz *Petrisova zbornika* Jagić je publicirao i druge tekstove sa zanimljivim osvrtom na stupanj istraženosti glagoljske književnosti: »Isti glagoljski rukopis Kukuljevićeve knjižnice, iz kojega evo popunismo apokrifnu pripoviedku o Avraamovoj smrti, donosi preko svake nade još i drugieh vrlo znamenitieh stvari, za koje se do ovoga časa ni znalo nije, da ih ima u našoj književnosti. Osobito pak mislim, da se nije ni slutilo, da će se takovieh stvari naći upravo u našoj hrvatsko – glagoljskoj književnosti, za koju dojako mišljasmu, da je ograničena na puke služabnike (missal) i časoslove (breviarium). E kad smo ovako dugo vremena krivo činili našim hrvatskim popovom, vriedno je da im se odužimo pa da pokažemo, kako su oni osim misala i brevijara vrlo marljivo još i druge stvari prepisivali – a što su ih prepisivali, to dokazuje, mislim, da je u njih zbilja živjelo, bar u literaturi, mnogo takovieh apokrifa i priča, za koje smo do sada samo hipotezami izvodili, da bi ih moglo bilo i medju Hrvatima biti.«²⁰

Iz tematike starozavjetnih apokrifa Jagić je ćirilicom objavio više tematski vezanih tekstova. Apokrif *O krsnom drvetu* pripovijeda o čudotvornom drvetu od kojega je napravljen križ Isusove muke, kako ga je zasadio Mojsije, a Solomun ga posjekao i prenio u Jeruzalem za gradnju hrama. Zatim u apokrifu slijedi priča o Adamovoj glavi koju pokapaju na mjestu gdje će biti usađen Isusov križ. Motiv krsnoga drveta, koji povezuje simboliku Staroga i Novog zavjeta, Adamov prvi grijeh i Kristovo otkupljenje grijeha, bio je dobro poznat bizantskoslavenskim književnostima. U hrvatskoj tradiciji ovaj je apokrif u odlomcima sačuvan već u glagoljskim *Pazinskim fragmentima* s početka 14. st., a nalazi se i u *Oksfordskom zborniku MS Can. Lit. 414* (ŠTEFANIĆ 1969) i *Grškovićevo zborniku* iz 16. st. Slijede kratke apokrifne

¹⁹ JAGIĆ 1868.a: 89.

²⁰ JAGIĆ 1868.a: 91.

priče iz Isusova života, kako je plugom orao kad je išao u Betlehem, kako ga je kraljević Prov nazvao bratom, kako je u jeruzalemskom Hramu postao popom i kako mu je knez Abgar poslao sina Luku, budućega evanđelista, s ubrusom na koji je Isus utisnuo svoju sliku. I ove hrvatske tekstove Jagić je usporedio s ruskima i zaključio da se vrlo malo podudaraju.

Iz istoga glagoljskoga zbornika Jagić je pripremio i druge apokrifne koji su u hrvatsku literaturu dospjeli slavenskim posredništvom: poučnu prozu *Besjede triju svetitelja* i apokaliptičnu viziju *Hodanje Bogorodice po mukama*. Tri teksta srodna *Besjedama* s tematikom pitanja i odgovora iz Biblije i djela crkvenih otaca kasnije su pronađena i u *Ivančičevu zborniku* iz 14./15. st. (MILČETIĆ 1890), *Žgombičevu zborniku* (ŠTEFANIĆ i sur. 1969) i *Fatevičevu zborniku* iz 1617. godine. Hrvatski tekst *Bogorodičine vizije* Jagić je uspoređivao i nadopunjavao staroruskim i srpskim tekstovima s napomenom da je »za ustanovljenje slovinskoga teksta naša hrvatska redakcija isto toliko potrebna staroruskoj ili srbskoj, koliko ove njoj; pače naš se hrvatski tekst na nekim mjestih savršenije podudara sa grčkim, nego li sam staroruski, a svakako je vjerniji originalu od teksta srbskoga«. ²¹ Sličan tekst apokrifa o hodanju Majke Božje po mukama nalazi se u glagoljskom *Grškovičevu zborniku* iz 16. st. i u glagoljskom rukopisu *IV a 67* iz Arhiva HAZU iz 18. st. (STROHAL 1917). Apokrifne elemente ima i *Legenda o 12 petaka* iz *Libra od mnozijek razloga*, raširena u više verzija u istočnim i zapadnim književnostima, a originalno je grčkoga porijekla. Kasnije su identificirana i kritički objavljena u latiničnoj transliteraciji čak četiri glagoljska teksta ove legende, i to iz *Pariškoga zbornika* iz 1375. (NAZOR 1995/1996), *Sienskoga zbornika* (NAZOR 1995/1996), te *Tkonskoga* (STROHAL 1917, SAMBUNJAK 2001) i *Grškovičeva zbornika* (NAZOR 1995/1996.).

U *Petrisovu zborniku* Jagić je pronašao jednu vrlo popularnu antičku i kasnije srednjovjekovnu temu, *Rumanac trojski*, roman o padu Troje. Tekst je objavio u ćirilčnoj transliteraciji. Primijetio je da se ovaj cjeloviti *Rumanac trojski* u mnogo čemu podudara s fragmentarnom verzijom u *Vinodolskom zborniku*, te da oba glagoljska teksta hrvatske redakcije imaju izvor »negdje na zapadu«. ²² Danas znamo da ovim verzijama treba pribrojiti i kajkavsko-latinični prijepis u *Derečkajevu rukopisu* iz 1621. godine

²¹ JAGIĆ 1868.a: 118–119.

²² JAGIĆ 1868.a: 121.

iz biblioteke Nikole Zrinskoga. Tekstološka pak istraživanja glagoljskih i drugih slavenskih redakcija upućuju da je prvi slavenski prijevod *Romana o Troji* nastao vjerojatno krajem 13. st. u Hrvatskoj i to prema neutvrđenu latinskom predlošku.²³ Taj glagoljski protograf mogao je nastati u sjevernom hrvatskom Primorju (KOMBOL 1945: 37) ili na južnočakavskom području (ŠTEFANIĆ i sur. 1969: 47), a tezu o mađarskom predlošku hrvatskoglagoljskoga prijevoda opovrgnuo je J. Hamm (1960). *Rumanac trojski* pripadao je omiljenoj svjetovnoj literaturi koja je iz francusko-bretonskih i talijanskih izvora preko kulturnih veza dalmatinskih gradova, ponajviše Zadra i Dubrovnika sa Zapadom, dospjela i u hrvatsku srednjovjekovnu književnost.

Tražeci nove izvore za povijest hrvatske književnosti, Jagić je u *Petrisovu zborniku* i u *Libru od mnozijek razloga* identificirao semitsku *Priču o premudrom Akiru*. Za ovaj je tekst još u *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* napisao da se »do sada nije našlo južnoslovenskih rukopisa, gdje bi i ta priča bila, ali da je ima u mnogo ruskih rukopisa srednjega vieka«. ²⁴ U *Arkivu* je objavio tekst iz *Libra od mnozijek razloga* s ispravcima i nadopunama iz glagoljskoga rukopisa. Za priču o mudrom Akiru Jagić kaže da dolazi u arapskoj zbirci *Tisuću i jedna noć* i nije siguran je li joj izvor arapski ili grčki. Danas se zna da je priča o ovom knjigoznancu asirsko-babilonskoga cara Sinaheriba, nastala na asirskom jeziku, a sačuvana je na aramejskom. Slavenske pak verzije prevedene su s nepoznatoga grčkoga predloška polovicom 11. st. u Rusiji. Potpuna redakcije priče znatno prerađene u kršćanskom duhu nalazi se u ruskim i srpskim rukopisima 15./16. st., a hrvatski tekstovi sadrže skraćenu redakciju. Hrvatski tekstovi priče o premudrom Akiru svjedoče o tropismenosti starije hrvatske književnosti, jer se pripovijetka nalazi i u latiničkom *Derečkajevu rukopisu* (HERCIGONJA 2002).

Sklonost antičkim temama Jagić je ponovno potvrdio kada je u *Starinama JAZU 3* (1871) izdao *Život Aleksandra Velikoga*, jedno od najčitanijih djela starije europske književnosti. Roman o najpoznatijem antičkom liku u kršćanskom srednjem vijeku napisan je na grčkom jeziku u helenističko vrijeme, vrlo je rano preveden na latinski i orijentalne jezike, a o njegovoj

²³ HERCIGONJA 1975: 379.

²⁴ JAGIĆ 1868.a: 137.

velikoj popularnosti svjedoči postojanje velikoga broja preradbi i različitih verzija. Svjestan da i u slavenskim književnostima postoje brojni prijevodi Aleksandrova životopisa Jagić je odlučio izdati jedan potpuni tekst, kako bi na taj način pridonio istraživanju nastanka slavenske *Aleksandride*. Pregledno je izdao bibliografiju, od najranijih izvora do prijevoda u europskim i slavenskim zemljama. Kao osnovni tekst u izdanju izabrao je hrvatskoćirilični, čakavsko-ikavski tekst iz *Rudničkog rukopisa* iz prve polovine 16. stoljeća. Izabrao je ovu *Aleksandridu* najviše zato jer »povrh zanimljivosti samog pitanja literarno-historijskoga ima još i posebnu, veoma znatnu vrijednost za hrvatski jezik. Vidjevši dakle, da upravo ovaj tekst za nas puno vrijedi, odvažih se staviti ga za temelj mojeg izdanja, čemu mi g. Adolfo Patera najprijaznijim načinom dozvolu dade, ali cijelo izdanje potrudih se udesiti tako, da povrh koristi koju će odavde dobiti hrvatski jezik, zadovoljim što više i potrebam kritičkim i potrebam literarno-historijskim«. ²⁵ Za potrebe kritičkoga izdanja Jagić je uzeo i više drugih tekstova, koji nadopunjavaju ili ispravljaju osnovni tekst: »Bijaše mi dakle osobita briga, da uz ovaj jedan tekst, koji imadjah pri ruci u neobično liepom i pomnom priepisu izvornika rudničkoga rukom samoga g. A. Patere, dobijem što više rukopisa, gdje ima život Aleksandra Velikoga, po čemu bih mogao ne samo tekst rudnički ispraviti i popuniti – a da mu trebalo i ispravljanja i popunjenja, o tome će se svatko iz mog izdanja uvjeriti – nego i međjusobne sveze raznieh tekstova ustanoviti.« ²⁶ Uzeo je u obzir četiri srpske verzije *Aleksandride* i zaključio da su hrvatskoćirilični tekst i srpski tzv. *Gajev rukopis* iz 17. st. »prevedeni na narodni jezik istom sa književnoga srbskoga iliti srbsko-slovenskoga jezika«. ²⁷ Svi slavenski prijevodi potječu, prema Jagiću, iz istoga izvora i prevedeni su s grčkoga jezika, što pokazuju brojni leksički primjeri. Danas se pretpostavlja da bi se južnoslavenski arhetip *Aleksandride* mogao smjestiti u područje između Crne Gore i Pelješca, ali je moguće da je matica bila i čakavsko-glagoljska. ²⁸ Tekst *Aleksandride* nije dosad posvjedočen u hrvatskoj glagoljskoj književnosti, no posredno možemo zaključiti da je postojao. Naime, roman o Aleksandru Velikome maloga formata pisan glagoljicom (»unus liber Alexandri parvus in littera sclava«) spominje se u inven-

²⁵ JAGIĆ 1868.a: 209.

²⁶ JAGIĆ 1868.a.

²⁷ JAGIĆ 1868.a: 216.

²⁸ HERCIGONJA 1975: 381–382.

taru imovine zadarskoga trgovca Damjana iz 1389. godine.²⁹ Osim toga, čakavsko-ikavske crte ima *Aleksandrida* ne samo u spomenutom *Roudničkom rukopisu*, već i u kajkavsko-latiničnom *Derečkajevu rukopisu* iz 1621. koji je vjerojatno prepisan s čakavsko-glagoljskoga predloška.³⁰

Kasniji su istraživači primijetili jezičnu i stilematku srodnost i uočili vidljivu povezanost *Romana o Troji, Priče o premudrom Akiru* i životopisa Aleksandra Velikog u glagoljskim kodeksima i u *Derečkajevu rukopisu*. Tako V. Štefanić zaključuje: »Zanimljivo je da naši tekstovi: Roman o Troji, o Aleksandru i o Akiru čine jednu srodnu skupinu čakavskih tekstova.«³¹ E. Hercigonja smatra da je vrlo znakovito da se glagoljski *Petrisov zbornik* sa spomenutim književnim djelima veže uz frankopansko područje uže Hrvatske, kao i *Derečkajev zbornik*, koji je F. Fancev svojedobno bio otkrio u fondu čakovečke knjižnice N. Zrinskoga. Iako *Petrisov* i *Derečkajev zbornik* razdvaja oko 150 godina, »uočljiva je povezanost tih spisa s istom kulturnom sredinom, istim ambijentom zrinsko-frankopanskih posjeda.«³² Hercigonja pretpostavlja da bi analiza spomenutih kodeksa omogućila rješavanje pitanja predloška *Derečkajeva zbornika* i bila doprinos istraživanju književnih veza između sjeverne i prekokupske Hrvatske na početku 17. stoljeća.

Jagić je iz glagoljskoga *Ljubljanskoga brevijara Ms 163* iz 15. st. ćirilicom tiskao odlomak *Protoevanđelja Jakovljeva*, jednoga od najpopularnijih antičkih i srednjovjekovnih apokrifa, koji pripovijeda epizode iz Marijina i Isusova djetinjstva.³³ Ovaj isti odlomak apokrifa kasnije je objavljen dva puta (RADOVIČ 1969, ŠTEFANIĆ i sur. 1969). Danas znamo i za paralelni tekst u glagoljskom *Britanskom brevijaru Add. 31.951.* iz 15. st. (BADURINA-STIPČEVIĆ 2009), kao i za druge hrvatskoglagoljske tekstove ovoga apokrifa prevedene s grčkoga, ali i latinskoga *Protoevanđelja Jakovljeva* (ŠTEFANIĆ i sur. 1969, BADURINA-STIPČEVIĆ 2006, BADURINA-STIPČEVIĆ 2008, REINHART 2009).

Osim hrvatskih glagoljskih i ćirilčnih spomenika Vatroslav Jagić prvi je objavio i hrvatske latinične tekstove. Pod naslovom *Ogledi stare hrvat-*

²⁹ HERCIGONJA 1975: 377.

³⁰ HERCIGONJA 1975: 381.

³¹ ŠTEFANIĆ i sur. 1969: 304.

³² HERCIGONJA 1975: 383.

³³ JAGIĆ 1903: 37–39.

ske proze izdao je tri teksta datirajući ih u 15. stoljeće.³⁴ Hagiografije *Život svete Katarine* i *Život svetog Jerolima* doista pripadaju 15. stoljeću, dok je *Zakon primanja u bratovštinu* iskvaren prijepis spomenika koji je poznat kao najstariji poznati hrvatski latinični rukopis – *Red i zakon sestara dominikanki* – iz 1345. godine. Ova »prva objava hrvatskih latiničnih srednjovjekovnih tekstova, koja je u glagoljaškoj obuzetosti naših filologa prošla posve nezapaženo«³⁵ kasnije je privukla istraživače što je rezultiralo temeljitim istraživanjima i ponovnim izdavanjem tekstova (ŠTEFANIĆ i sur. 1969, MALIĆ 2004, FALIŠEVAC 2010).

Uspoređujemo li danas dosege Jagićevih izdanja hrvatskih srednjovjekovnih tekstova, moramo priznati da je Vatroslav Jagić s osjećajem vrsna književnoga poznavatelja uočavao sadržajno i tekstološki najzanimljivije teme. Kao klasičnoga filologa najviše su ga privukle antičke teme: *Aleksandrida*, *Roman o Troji*, *Priča o premudrom Akiru*; kao i apokrifi i legende grčko-bizantskoslavenskoga porijekla: *Protoevanđelje Jakovljevo*, *Abrahamova smrt*, apokrif *O krsnom drvetu*, *legenda o sv. Tekli*, *Djela Ivana i Prohora*, *Legenda o 12 petaka*, *Besjede triju svetitelja*, *Hodanje Bogorodice po mukama*. Iako biblijsko-liturgijske tekstove nije smatrao pravim književnim prinosima, već više »mehaničkom radnjom«, ipak je objavio značajne radove i iz ovoga korpusa, kao što su izdanja *Bečkih listića* (JAGIĆ 1890), zatim izdanja najstarijih hrvatskoglagojskih apostola, *Mihanovićeve* (JAGIĆ 1868.b) i *Grškovićeve odlomka apostola* (JAGIĆ 1893), izdanje *Hrvojeva misala* (JAGIĆ; THALLÓCZY; WICKHOFF 1891) i biblijskih odlomaka iz hrvatskoglagojskih misala i brevijara. Isto tako vrijednim istraživanja smatrao je i netradirane glagoljske biblijske prijevode s latinskoga jezika na crkvenoslavenski hrvatskoga tipa, pa je primijetio da su glagoljaši prevodili s latinskoga »dosta pravilnom slovenštinom«.³⁶

S pravom možemo reći da je Jagić ostavio dubok i nezaobilazan trag u identificiranju i objavljivanju »nepoznate« hrvatske srednjovjekovne proze. Mnoge je književne tekstove prvi pronašao i kritički izdao radi znanstvenoga istraživanja, svjestan da se polazeći od tih tekstova najsigurnije može

³⁴ JAGIĆ 1869.

³⁵ Cit. prema MALIĆ 2004: VIII.

³⁶ JAGIĆ 1866: XV.

utvrditi opseg i sadržaj hrvatskoga književnoga korpusa. Pripremajući suvremena izdanja hrvatskih glagoljskih, ali i latiničnih i ćirilčnih spomenika, ne možemo zaobići onaj tekstološki i kritički temelj koji je prije više od stotinu godina postavio Vatroslav Jagić.

LITERATURA

- BADURINA-STIPČEVIĆ, V. 2006. Dvije verzije hrvatskoglagoljskoga Protoevanđelja Jakovljeva. L. Taseva i dr. (ur.). *Многократните преводи в Южнославянското средновековие. Доклади от международната конференция София, 7-9 юли 2005 г.*, Sofija: Gorekspres, 199–210.
- BADURINA-STIPČEVIĆ, V. 2008. Još jedna glagoljska verzija Protoevanđelja Jakovljeva. *Slovo* 56–57, 75–92.
- BADURINA-STIPČEVIĆ, V. 2009. Odlomak Protoevanđelja Jakovljeva u hrvatskoglagoljskom Brevijaru Britanske knjižnice. *Slavia* 78, 227–234.
- BRATULIĆ, J. 2007. Jagićeva izdanja staroslavenskih kanonskih tekstova. T. Maštrović (ur.). *Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu*. Hrvatski književni povjesničari, sv. 10/I, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 49–55.
- ĆAVAR, M. 2007. Bibliografija Vatroslava Jagića i literatura o Vatroslavu Jagiću. T. Maštrović (ur.). *Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu*. Hrvatski književni povjesničari, sv. 10/II, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 9–354.
- DAMJANOVIĆ, S. 2000. Patrijarh slavistike: Vatroslav Jagić, *Filološki razgovori*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 151–168.
- DAMJANOVIĆ, S. 2006. *Opširnost bez površnosti: Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- FALIŠEVAC, D. 1980. *Hrvatska srednjovjekovna proza. Književnopovijesne i poetske osobine*. Zagreb: Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva.
- FALIŠEVAC, D. 2010. Sveta Katarina – prva učena žena u hrvatskoj književnoj kulturi. *Slovo* 60, 255–277.
- GRABAR, B. 1972. Djela Pavla i Tekle. *Radovi Staroslavenskog instituta* 7, 5–31.
- HAMM, J. 1960. L. Hadrovics, Der südslavische Trojaroman und seine ungarische Vorlage. *Studia Slavica. Acad. Scient. Hungaricae*, Budapest 1955, I, str. 49–135. *Slovo* 9–10, 160–66.
- HERCIGONJA, E. 1975. *Srednjovjekovna književnost. Povijest hrvatske književnosti* 2, Zagreb: Liber i Mladost.
- HERCIGONJA, E. 1983. *Nad iskonom hrvatske knjige*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- HERCIGONJA, E. 1989. Paleoslavistika, Cyrilo-Methodiana, glagolitika i književna medijevistika u djelu Vatroslava Jagića, *Radovi Zavoda za znanstveni rad*

- HAZU *Varaždin* 3, 13–21.
- HERCIGONJA, E. 2002. Priča o premudrom Akiru u Derečkajevu zborniku. *Hrvatska književna baština*, knj. 1, Zagreb: Ex libris, 11–54.
- HERCIGONJA, E. 2004. Jagić i počeci hrvatske književne historiografije. *Na temeljima hrvatske književne kulture*. Zagreb: Matica hrvatska, 701–745.
- JAGIĆ, V. 1864. *Priměri starohèrvatskoga jezika. I. Uvod i priměri staroslovenski*. Zagreb: Brzotiskom Antuna Jakića.
- JAGIĆ, V. 1866. *Priměri starohèrvatskoga jezika. II. Uvod i priměri starohèrvatski*. Zagreb: Brzotiskom Antuna Jakića.
- JAGIĆ, V. 1867. *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. Knjiga prva. Staro doba*. Zagreb: Štamparija D. Albrechta.
- JAGIĆ, V. 1868.a. Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 9, 65–151.
- JAGIĆ, V. 1868.b. Građa za glagolsku paleografiju. Mihanovićeve odlomak apostolara glagolskoga. *Rad JAZU* 2, 1–35.
- JAGIĆ, V. 1869. Ogledi stare hrvatske proze I. Život sv. Katarine. II. Zakon primanja u bratovštinu. III. Život svetog Jerolima. *Starine JAZU* 1, 216–236.
- JAGIĆ, V. 1871. Ogledi stare hrvatske proze IV. Život Aleksandra Velikoga. *Starine JAZU* 3, 203–331.
- JAGIĆ, V. 1890. Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente. Mit 2 Tafeln. *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, philos.-histor. Klasse. Bd. XXXVIII, II. Abhandlung*, 1–63.
- JAGIĆ, V. 1893. Grškovićeve odlomak glagolskog apostola. *Starine JAZU* 26, 33–161.
- JAGIĆ, V. 1903. *Analecta romana. Archiv für slavische Philologie* 25, 1–47.
- JAGIĆ, V. 1913. Hrvatska glagolska književnost. U: VODNIK, B. 1913. *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga 1. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska, 9–60.
- JAGIĆ, V. 1914. Zur Visio Tundali. *Archiv für slavische Philologie* 35, 501–513.
- JAGIĆ, V. 1948. *Izabrani kraći spisi. Uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol*. Zagreb: Matica hrvatska.
- JAGIĆ, V.; L. THALLÓCZY; F. WICKHOFF. 1891. *Missale glagoliticum Hervoiae ducis Spalatensis*. Vindobonae.
- KAPETANOVIĆ, A. 2007. Jagićeva kritika teksta u hrvatskom i europskom kontekstu. *Filologija* 49, 65–77.
- KATIČIĆ, R. 2005. Jagić, Vatroslav, *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 229–234.
- KOLUMBIĆ, N. 1994. Jagićevo proučavanje hrvatske srednjovjekovne književnosti. *Po običaju začínjavac. Rasprave o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti*. Split: Književni krug, 325–339.
- KOLUMBIĆ, N. 2007. Vatroslav Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti. T. Maštrović (ur.). *Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kri-*

- tičaru i filologu*. Hrvatski književni povjesničari, sv. 10/I, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 25–35.
- KOMBOL, M. 1945. *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska.
- KOMBOL, M. 1948. Bibliografija Jagićevih radova. U: JAGIĆ 1948, 593–635.
- MALIĆ, D. (prir.). 2004. *Najstariji hrvatski latinički spomenici (do sredine 15. stoljeća)*. *Stari pisci hrvatski* 43. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- MILČETIĆ, I. 1890. Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. *Starine JAZU* 23, 310–379.
- NAZOR, A. 1990. Još jedan glagoljski tekst apokrifa o Abrahamovoj smrti. G. Bercoff-Brogi i sur. (ur.). *Filologia e letteratura nei paesi slavi. Studi in onore di Sante Graciotti*. Roma: Carucci, 55–63.
- NAZOR, A. 1995/1996. Još jedan glagoljski tekst Legende o 12 petaka. *Croatica* 42–43–44, 289–300.
- PETROVIĆ, I. 2004. Djela apostola Ivana (Acta Iohannis) u hrvatskoj glagoljskoj književnosti srednjega vijeka. M.-A. Dürriegl, M. Mihaļjević, F. Velčić (ur.). *Glagoljica i hrvatski glagolizam. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta*. Zagreb i Krk, 199–227.
- RADOVICH, N. 1969. *Un frammento slavo del Protovangelo di Giacomo (Cod. glag. Lub. C 163 a/2II)*. Napoli: Istituto Universitario orientale di Napoli.
- REINHART, J. 2009. The Protevangelium Jacobi in the Croatian Glagolitic Tradition. G. Minczewa, M. Skowronek, I. Petrova (ur.). *Biblia Slavorum Apocryphorum. Novum Testamentum. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Łódź, 15-17 maja 2009*. Łódź: Piktór, 93–109.
- REŠETAR, M. 1926. Libro od mnozijek razloga. *Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskoga naroda* 15. Sr. Karlovci: Srpska kraljevska akademija.
- SAMBUNJAK, S. (prir.). 2001. *Tkonski zbornik: hrvatskoglagoljski tekstovi iz 16. stoljeća*. Tkon: Općina Tkon.
- STROHAL, R. 1916. *Cvêt vsake mudrosti*. Zagreb.
- STROHAL, R. 1917. *Stare hrvatske apokrifne priče i legende*. Bjelovar.
- ŠICEL, M. 2005. Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu »Književnik«, *Forum* 10–12, 1145–1160.
- ŠTEFANIĆ, V. i sur. B. GRABAR, A. NAZOR, M. PANTELIĆ (prir.). 1969. *Hrvatska književnost srednjega vijeka. Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 1. Zagreb: Zora i Matica hrvatska.
- VONČINA, J. 1999. *Tekstološka načela*. Zagreb: Matica hrvatska.

Summary

JAGIĆ'S EDITIONS OF THE TEXTS OF THE CROATIAN MEDIEVAL LITERATURE

Croatian philologist Vatroslav Jagić published quite a few critical editions of both the Old Church Slavonic written sources and the Croatian medieval literature. In his *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867) and *Hrvatska glagolska književnost* (as an introduction to the *Povijest hrvatske književnosti* by B. Vodnik, 1913) V. Jagić used the already investigated as well as the original texts, namely the literary sources which had not been published until then. He was aware that »our oldest literature is far richer, and looks like a hidden treasure« and he was persistently trying to find new and unknown texts. He also made efforts in the comparative studies of the Croatian medieval literature. From the available Glagolitic, Cyrillic and Latinic sources Jagić published text transliterations strongly emphasizing their literary and textological values. In that way, he was the first who published and presented the Glagolitic (and to a lesser degree Cyrillic and Latinic) parts of the Croatian liturgical books, apocrypha, medieval novels, legends of saints and moral-didactic works. Some of Jagić's editions are still the primary textological sources in the research of the Croatian medieval literature, while others are the starting point for the modern critical editions even today.

Key words: Vatroslav Jagić, Croatian medieval literature, textology

Prikazani rezultati proizišli su iz znanstvenoga projekta »Hrvatska i europska književnost srednjega vijeka«, provođenoga uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Izvorni znanstveni članak

Autor: Vesna Badurina-Stipčević

Staroslavenski institut

Demetrova 11

HR-10000 Zagreb

Primljen: 7. XII. 2010.

Prihvaćen: 27. X. 2011.